

Оксана ЗАХАРОВА,

orcid.org/0000-0002-2143-7020

доктор історичних наук, професор,

Національної академії керівних кадрів культури та мистецтв

(Прилуки, Чернігівська область, Україна) irinamak67@ukr.net

МИСТЕЦТВО ЯК КОМУНІКАТИВНА ОДИНИЦЯ

Мова мистецтва є одним із досконалих способів прилучення людини до соціуму. Роль мови та комунікації у системі культури визначається важливістю комунікативних процесів для культурного розвитку.

Для церемоніальної культури характерна перевага візуальних та акустичних засобів спілкування над іншими. Мова жестів, відтворюваних під певний музичний супровід, є основою церемоніальної дії.

Візуально-акустична композиція – основа церемоніального дійства, в якому вербальна та предметна мови наділені допоміжними функціями.

Твори мистецтва у ритуальному спілкуванні виконують функцію знаків, якими обмінюються учасники спілкування. Їхній комунікативний статус може змінюватися в процесі ритуалу.

Етикетні знаки мають певну форму і певний зміст, який розкривається під час церемоніального дійства.

Музика є мовою, оскільки слугує міжсуб'єктній комунікації. «Музика є мовою мистецтва, сукупністю специфічних комунікативних актів, у яких передається звукова інформація певного роду, особливим чином структурована і виражена за допомогою сигнально-індексальних мовних засобів».

Музика є одним із універсальних та досконалих інструментів спілкування. Реалізація цього спілкування відбувається у різноманітних комунікативних процесах, один із яких – дипломатична церемоніальна культура.

Однією з форм комунікації є танець. Особливість танцювального мистецтва як засобу комунікації полягає в тому, що танець має на увазі не байдуже звернення людей один до одного, а взаємну участь. У зв'язку з цим розгляд проблеми танцю як форми комунікації в соціокультурному просторі є досить актуальним.

Однією з ознак розвитку та зміни культури є мода. Феномен моди широко досліджується у межах різних соціогуманітарних дисциплін: філософія; психологія; соціологія; культурологія; мистецтвознавство; міжкультурна комунікація та інші.

У схему художнього комунікативного акту варто включити зовнішній об'єкт, що репрезентується, який може бути відсутнім у конкретній ситуації.

До одного з візуальних засобів комунікації відносяться геральдичні знаки в найширшому сенсі цього поняття – емблеми, герби, формений костюм і т. д., які відомі з найдавніших часів, коли виникла потреба не тільки самоідентифікації особистості, а й ідентифікації соціуму. Але при цьому геральдичні знаки можуть виступати не тільки як комунікативний фактор, а й безпосередньо як комунікативний об'єкт.

Ключові слова: *творча діяльність, музичні комунікації, мода, живопис, хореографія.*

Oksana ZAKHAROVA,

orcid.org/0000-0002-2143-7020

Doctor of Historical Sciences, Professor

National Academy of Management of Culture and Arts

(Pryluky, Chernihiv Region, Ukraine) irinamak67@ukr.net

ART AS A COMMUNICATIVE UNIT

The language of art is one of the perfect ways of involvement of a person in society. The role of language and communication in the cultural system is determined by the importance of communicative processes for cultural development.

Ceremonial culture is characterized by the predominance of visual and acoustic means of communication over others. Sign language, played to a certain musical accompaniment, is the basis of ceremonial action.

Visual-acoustic composition is the basis of ceremonial action, in which verbal and subject languages are endowed with auxiliary functions.

Works of art in ritual communication serve as signs that are exchanged by the participants of communication. Their communicative status may change during the ritual.

Etiquette signs have a certain form and a certain meaning, which is revealed during the ceremonial action.

Music is a language because it serves intersubjective communication. «Music is the language of art, a set of specific communicative acts in which sound information of a certain kind is transmitted, specially structured and expressed by means of signal-index language means».

Music is one of the universal and perfect tools of communication. The realization of this communication takes place in various communicative processes, one of which is the diplomatic ceremonial culture.

One form of communication is dance. The peculiarity of dance art as a means of communication is that dance does not mean indifferent appeal of people to each other; but mutual participation. In this regard, the consideration of the problem of dance as a form of communication in the socio-cultural space is quite relevant.

One of the signs of the development and change of culture is fashion. The phenomenon of fashion is widely studied within various socio-humanitarian disciplines: philosophy; psychology; sociology; culturology; art history; intercultural communication and others.

The scheme of artistic communicative act should include an external object that is represented, which may be absent in a particular situation.

One of the visual means of communication are heraldic signs in the broadest sense of the term – emblems, coats of arms, uniforms, etc., which are known since ancient times, when there was a need not only self-identification but also identification of society. However, heraldic signs can act not only as a communicative factor, but also directly as a communicative object.

Key words: creative activity, musical communications, fashion, painting, choreography.

Предмет дослідження: складається в дослідженні комунікативних функцій мистецтва.

Мета дослідження – довести, що мистецтво сприяє гармонізації людських стосунків, етноконфесіональному консенсусу.

Аналіз дослідження: В роботі використані праці Ю.М. Лотмана (Лотман, 2002), С.М. Іконікової (Іконікова, 1998), Т. Сулятицької (Сулятицька, 2011), Л.М. Микуланинець (Микуланинець, 2018), І.І. Герца (Герц, 2018).

Справіку властива творчій діяльності людини комунікативна функція використовує мистецтво як активний засіб спілкування не лише між окремими особистостями, а й між різними формами культур у масштабі окремого суспільства, а саме: елітарною, народною, масовою.

Мова мистецтва є одним із досконалих способів прилучення людини до соціуму. Роль мови та комунікації у системі культури визначається важливістю комунікативних процесів для культурного розвитку.

Як наголошує у своєму дослідженні Т. Сулятицька: «Саме система духовних, загальнолюдських цінностей визначає ту площину, в якій може бути найбільш ефективною та конструктивною». <...>

Під час дослідження процесу міжкультурної комунікації стає очевидним той факт, що така комунікація є засобом передавання інформації про системи цінностей, що може бути або прийнятий та актуалізувати перегляд власних систем, або ігноруватися й не впливати на ці системи» (Сулятицька, 2011:188).

У науковій літературі існує численна кількість тлумачень терміну «комунікація»: механізм, за допомогою якого забезпечуються існування та розвиток людських стосунків, який охоплює всі розумові символи, можливості їх трансляції у просторі та збереження у часі (Ч. Кулі); соціальне поєднання індивідів засобами мови та знаків, установалення загальнозначущих наборів правил для різної ціле-

спрямованої діяльності (К. Черрі); акт відправлення інформації від мозку однієї особистості до мозку іншої (П. Сміт, К. Беррі, А. Пулфорд); специфічний обмін меседжами, процес демонстрації емоційного та інтелектуального змісту (А. Б. Звєгінцев, А. П. Панфілов) тощо (Басін, 1999:178).

«Із вищенаведених визначень можна дійти висновку, що в широкому розумінні спілкування означає будь-яку людську дію, взаємини між індивідуумами, які виражають передачу певного повідомлення, змістових символів, спосіб їх популяризації у просторі й оберігання у різні історичні періоди. Проте даний процес виконує свою суспільно-культурну функцію засобами конкретної знакової системи, яка в універсальних формулах притаманна усім видам мистецтва» (Микуланинець, 2018:319).

Залежно від того, які критерії беруться за основу класифікації, виділяють різні види комунікацій:

- за формою передачі інформації (монолог, діалог, полілог);
- за кількістю комунікантів (інтраперсональна, міжособова, групова, масова);
- за засобами (вербальна, невербальна);
- за спрямованістю (пряма, непряма);
- за метою повідомлення (пізнавальна, переконлива, експресивна, сугестивна (навіювальна), ритуальна);
- за формою комунікативної події (бесіда, лекція, мітинг та ін.).

Як впливає з вищесказаного, комунікації поділяються на вербальні та невербальні. Невербальні комунікації посиляють повідомлення відправнику без застосування мовлення, а, наприклад, за допомогою жестів, міміки, погляду, манер, поз.

Невербальні форми комунікації, як і вербальні системи, виконують одну з найважливіших словесних функцій мови – функцію спілкування.

Мова належить життєвому світу людини і водночас служить середовищем, у якому розгор-

тається культурна творчість (Губман,2005:362). У Філософській енциклопедії мова сприймається як система знаків, що служить засобом людського спілкування, мислення та вираження.

За визначенням Б. Губмана, мова як найважливіша з культурних форм забезпечує повсякденне спілкування людей, єдність бачення ними реалій життєвого світу. «Мова постає як знакова система, що має сукупність значень, певним чином упорядкована і призначена для комунікації» (Губман,2005,348).

Е. Фромм трактує мову як мову символів, за допомогою якої внутрішні переживання, почуття і думки набувають форми виразно відчутних подій зовнішнього світу. «Це єдина універсальна мова, винайдена людством, єдина для всіх культур у всій історії (Фромм,1992:183).

У своїй мовній теорії Ю. М. Лотман наголошує, що мовою є будь-яка структура, яку людина використовує для комунікації. Комунікативний акт, з погляду Лотмана, – передача від одного суб'єкта іншому інформації, що міститься у тексті повідомлення (Лотман,2002:54).

Етикет, будучи вторинною моделюючою системою, надбудовується над первинною моделюючою системою – мовою. Це положення відповідає відомій тези французького лінгвіста Фердинанда де Соссюра: «Мова є система знаків, що виражають поняття, а, отже, її можна порівняти з писемністю, з абеткою для глухонімих, з символічними обрядами, з формами чемності, з військовими сигналами тощо. Вона лише найважливіша з цих систем» (Соссюр,1977:54).

Відповідно до Ф. де Соссюра, під мовою мається на увазі «соціальний продукт, сукупність необхідних умовностей, прийнятих колективом, щоб забезпечити реалізацію, функціонування здатності до мовленнєвої діяльності, що існує у кожного носія мови» (Соссюр,1977:47-48).

Для церемоніальної культури характерна перевага візуальних та акустичних засобів спілкування над іншими. Мова жестів, відтворюваних під певний музичний супровід, є основою церемоніальної дії.

Візуально-акустична композиція – основа церемоніального дійства, в якому вербальна та предметна мови наділені допоміжними функціями.

«Мовою жестів, поз, за допомогою особливого поводження з речами в ритуалі передається найбільш значуща інформація, що має ключове значення для всього соціуму. Так, у всіх слов'янських народів свати давали знати батькам дівчини про мету свого приходу за допомогою певних дій. <...> В Україні сват застилав стіл привезеною з собою скатертиною» (Байбурин,Топорков,1977:25].

Твори мистецтва у ритуальному спілкуванні виконують функцію знаків, якими обмінюються учасники спілкування. Їхній комунікативний статус може змінюватися в процесі ритуалу.

Етикетні знаки мають певну форму і певний зміст, який розкривається під час церемоніального дійства.

Музика є мовою, оскільки слугує міжсуб'єктній комунікації. «Музика є мовою мистецтва, сукупністю специфічних комунікативних актів, у яких передається звукова інформація певного роду, особливим чином структурована і виражена за допомогою сигнально-індексальних мовних засобів» (Силинська,2016:25-30).

Музика займає важливе місце як у духовному житті окремої людини, так і в культурі суспільства загалом, будучи своєрідним символом цієї культури.

У політичній культурі музика – найважливіший ідеологічний чинник. Сам собою державний гімн може бути чудовим твором у галузі музичного мистецтва, але виконання гімну на державному церемоніалі утворює незалежність і територіальну цілісність країни. Як справедливо зазначає Т. І. Кузякіна: «Музика не тільки супроводить ту чи іншу подію чи ритуал, вона активно впливає на людей. <...> вона об'єднує людей у єдиному відчутті, співвідносному до ситуації, вона налаштовує їх на відповідний моменту лад» (Кузякіна,2021).

Музика є одним із універсальних та досконалих інструментів спілкування. Реалізація цього спілкування відбувається у різноманітних комунікативних процесах, один із яких – дипломатична церемоніальна культура.

Існує чимало визначень музичної комунікації. З погляду О. М. Якупова: «Музична комунікація – це динамічна система передачі, отримання та збереження інформації, органічно властива цілісному процесу створення, накопичення, поширення, споживання та оцінки музичних цінностей <...>» (Якупов,1995).

У своєму дослідженні О. М. Якупов виділяє два види комунікативних засобів [297]. Перший (основний) – поєднує акустичні засоби. Другий вид поєднує візуальні засоби, які, у свою чергу, поділяються на два підвиди. До першого А. Н. Якупов відносить засоби сценічного антуражу, які дозволяють сприймати музику в плані певного дійства, ритуалу, театралізованої вистави. У цьому випадку йдеться не лише про спектакль у музичному театрі, але й про будь-яке публічне виконання музики. Через візуальний (зоровий) канал можуть передаватися такі структури, як жест, пластика тіла, пантоміма та інше.

До другого підвиду візуальних засобів музичної комунікації належить система запису, тобто графічна чи інша фіксація звуковисотності, ритму та інших елементів музичного твору. «Пізніше цей підвид візуальних засобів комунікації за розвинутого нотного запису, поряд з основним призначенням, став своєрідним додатковим естетико-художнім компонентом цілого. Так, П. І. Чайковський писав, що сам вид партитури служить йому насолодою для очей» (Якупов,1995).

«Розвиток поліграфічних засобів стимулював подальше включення візуального каналу сприйняття до системи музичної комунікації, збільшило художній вплив музичного твору» (Якупов,1995).

Контакт людини з музичним твором можна реалізувати у різних формах. Одна з них – так зване живе спілкування. Саме ця форма, яка дає можливість найповнішого, цілісного сприйняття музичного твору, є найбільш актуальною в дипломатичному протоколі.

Як наголошує у своєму дослідженні В. Дутчак, «<...> упродовж ХХ ст. і до сьогодні спостерігається ще один рівень комунікації, зокрема – як взаємодія української материкової (теренної) та діаспорної культур, які функціонують у межах єдиного українського культурного простору. Також окремим напрямком міжкультурної комунікації у бандурному мистецтві є взаємодія різних пластів – фольклорного, академічного, естрадного, джазового та ін.» (Дутчак,2019:154).

Будь-який культурний процес має символічні властивості і тому може розглядатися як комунікативний, тобто передає певну інформацію.

Однією з форм комунікації є танець. Як зазначає у своєму дослідженні Жиленко М. Н., «Завоювання танцем усе більших культурних просторів, проникнення в ті галузі культури, в яких він раніше не грав істотної ролі або взагалі був відсутній, є характерною рисою нашого часу. Історичний розвиток театрального мистецтва, кінематографа, естради, масової індустрії розваг та інших сфер культури призвело до того, що в сучасних умовах вони активно використовують для своєї мети танець. Без перебільшення можна сказати, що танцювальне мистецтво стає одним із визначальних феноменів епохи: важко назвати хоча б одну сферу культури, яка б не зверталася до танцю» (Жиленко,2021). Особливість танцювального мистецтва як засобу комунікації полягає в тому, що танець має на увазі не байдуже звернення людей один до одного, а взаємну участь. У зв'язку з цим розгляд проблеми танцю як форми комунікації в соціокультурному просторі є досить актуальним.

У той же час мова танцю позанаціональна і універсальна за своїми мовними характеристиками, вона не потребує перекладу і тому здатна виконувати об'єднуючу функцію, тобто є важливим фактором культурної дипломатії.

«З культурно-семантичної точки зору будь-який процес або феномен культури володіє символічними властивостями і тому може бути розглянутий як комунікативний, тобто такий, що містить і виражає певну інформацію. Отже, в якості форми комунікації, здатної значною мірою вирішити в сучасному суспільстві проблему спілкування, виступає і танець, який не просто відіграє певну роль у соціокультурній реальності, а й відображає в собі всю культуру в її цілісності: зміни різних сфер культури зумовлюють зміни і в сфері танцю. <...>

Будучи специфічним засобом комунікації, танець має на увазі спрямованість людей один до одного, взаємне піклування про долі один одного, глибинність спілкування. У зв'язку з цим розгляд проблеми танцю як форми комунікації в соціокультурному просторі є важливим і актуальним», – зазначає у своєму дослідженні І. І. Герц (Герц,2018:64).

Комунікативний аспект феномена танцю розкриває таку функцію танцю, як передачу інформації, зокрема думок, ідей і почуттів. «Танець є формою комунікації у просторі культури і визначається як актуальне художнє висловлювання, в якому знаходять своє вираження світоглядні установки» (Герц,2018:63).

Слід зазначити, що у СРСР з'явилася нова форма народного танцю – фольклорно-сценічний танець, який займав важливе місце у програмах урядових концертів, куди запрошувався дипломатичний корпус. Формування народно-сценічного танцю пов'язане з розвитком професійного хореографічного мистецтва. Він являє собою художню взаємодію елементів народного та класичного танцю та виступає об'єктом самостійного естетичного досвіду. Функції фольклорно-сценічного танцю – церемоніальна, естетична комунікативна, ідеологічна, пропагандистська.

Однією з ознак розвитку та зміни культури є мода. Феномен моди широко досліджується у межах різних соціогуманітарних дисциплін: філософія; психологія; соціологія; культурологія; мистецтвознавство; міжкультурна комунікація та інші.

Кожна із зазначених дисциплін має свій предмет і по-своєму визначає моду.

У культурології моду визначають як «наслідування зразку, задоволення потреб у соціальній опорі», оскільки «поряд із наслідуванням мода

задовольняє потребу у відмінності, виділенні із загальної маси» (Іконнікова, 1998:313).

Інше визначення підкреслює, що «мода – одна з масових форм комунікації, своєрідність якої полягає в періодичній зміні інтересу, установок та ціннісних орієнтацій певних соціальних верств груп по відношенню до частини власних традицій, звичаїв, звичок, змін, що відбуваються під впливом зміни соціальних психологічних та фізичних умов життя» (Петров, 1999:26).

У мистецтвознавстві мода розглядається як антитеза творчості, як перешкода, яку має подолати художник, музикант чи поет, щоб реалізувати свій задум» (Грусман, 2010:4).

Відомий композитор і теоретик мистецтва М. К. Метнер стверджував, що «мода існувала завжди у всіх галузях, але мода на моду в мистецтві з'явилася у наш час» (Метнер, 1935:107).

Згідно з Метнером, «мода на моду» свідчить про деградацію мистецтва. тому критика моди – необхідна умова творчості. М. О. Ліфшиц критикує модернізм у мистецтві і характеризує його як гонитву за сучасним смаком» (Ліфшиц, 1978:77).

Сьогодні немає єдиного визначення поняття «мода». Водночас визначено понятійний апарат аналізу цього феномена. Вчені оперують такими поняттями, як «традиція», «мода», «стиль», «костюм» та інше.

Однією з важливих складових вивчення моди є дослідження костюма. Історію виникнення та розвитку костюма вивчають І. А. Алпатова, З. М. Ванькович, Р. У. Захаржевська, Є. У. Кіреєва, Т. У. Козлова, М. М. Мерцалова, Т. П. Неклюдова.

Вивчення костюма передбачає дослідження соціокультурних умов, оскільки костюм поєднує у собі всі напрями модних тенденцій.

«Циклічність – одна з основних властивостей моди. Відновлення модних стандартів минулого та їх трансформація у новому циклі історичного розвитку дають моді можливість функціонувати практично на будь-якому етапі існування суспільства (Грусман, 2010: 8).

Одна з основних функцій моди – соціокультурна комунікація – здійснюється за допомогою інноваційних технологій, що відповідають часу, театралізації модного дійства для глядачів, що перетворює моду на реальність іншого характеру (Грусман, 2010: 8).

Зміст та форми комунікації відображають суспільні відносини та історичний досвід людей. «Комунікація – необхідна передумова функціонування та розвитку всіх соціальних систем. Вона забезпечує зв'язок між людьми, уможливорює накопичення та передачу соціального досвіду,

соціальної пам'яті, соціально значимого знання, а також поділ праці, організацію спільної діяльності та управління. Стилеві прототипи в даному контексті, безумовно, можна сприймати як комунікаційну систему передачі та відтворення знання. Отже, мода виступає дуже значущим соціальним каналом комунікації у суспільстві» (Грусман, 2010: 17-18).

Участь у моді – специфічний різновид комунікації для людей. Процес комунікації полягає в свідомій чи неусвідомленій передачі будь-яких сигналів. Комунікація у суспільстві здійснюється з допомогою офіційних знакових систем. У моді такими системами є модні стандарти та об'єкти. «Ці знаки разом із цінностями, що позначаються, – свого роду інформаційні повідомлення: це те, що передається в процесі комунікації моди» (Грусман, 2010:18).

Протокольна мода, як соціокультурний феномен, виконує певні культурні та соціальні функції. Насамперед це функція збереження та підтримки загальноприйнятих протокольних норм, традицій та умовностей, прийнятих у міжнародному спілкуванні.

Мода як соціальний феномен охоплює суспільство в цілому, але «дипломатична» мода – це призначення еліти. У цьому зв'язку дипломатичний церемоніал – це місце поширення певної культурної інформації.

Особливість бального церемоніалу у тому, що він є об'єднанням різних художніх засобів, виконуваних людьми, особливо обраними і підготовленими. У зв'язку з цим бальна мода відповідає театру чи святковому дійству.

У схему художнього комунікативного акту варто включити зовнішній об'єкт, що репрезентується, який може бути відсутнім у конкретній ситуації. «Наприклад, картина, що зображує вазу з квітами, не буде безпосереднім втіленням вази з квітами. Це чуттєвий образ, сприйнятий суб'єктом через його оціночне сприйняття і одягнений у матеріальну форму» (Силинська, 2016). Ваза з квітами може бути тут і зараз, але її роль як зовнішнього об'єкта, що репрезентується, не можна виключити.

Як зазначає у своєму дослідженні Ю. М. Лотман: «У тих випадках, коли знак є зображенням, план вираження виявляється пов'язаним з планом змісту. Це надзвичайно суттєво для мистецтва» (Лотман, 2021).

Важливо відзначити, що різні види мистецтва можуть як мати комунікативний статус усередині самого церемоніалу (архітектура, музика, живопис тощо), так і бути незалежними «гравцями» у

системі міжнародних відносин, сприяючи налагодженню взаєморозуміння між урядами різних держав, які беруть участь у спільних культурних проектах чи обміні культурними цінностями.

Одним із яскравих прикладів використання творів мистецтва як комунікативного фактору в системі міжнародних відносин є втілення образу імаму Чечні та Дагестану Шаміля у творах західноєвропейського живопису та літератури, на сцені театру.

Провідник горян Північного Кавказу належить до тих постатей, які не можуть залишити байдужими художників, поетів, письменників, композиторів. До нас дійшли зображення Шаміля, виконані такими знаменитими майстрами пензля, як Ф. Рубо, Т. Горшельт, Є. Лансере, Г. Гагарін, В. Верещагін, Н. Цвіркун, В. Тімм та іншими.

Історія Шаміля хвилювала і художників-іноземців, які створювали портрети імаму, керуючись лише уявою (Доногоно-Коркмас.1990). 26 липня 1854 року у паризькому театрі «Сен – Мартін» відбулася прем'єра постановки з п'яти дій французького драматурга Поля Меріса «Шаміль». Музику до спектаклю написав композитор М. Гондю, а головну роль зіграв М. Мелінге. Час дії у п'єсі – квітень-жовтень 1834 року, тобто рік обрання Шаміля імамом.

Таким чином, особистість Шаміля, втілена у творах західноєвропейського мистецтва, стала своєрідним комунікативним фактором у відносинах Європейських держав із Російською Імперією.

При цьому імам Чечні та Дагестану демонструє не лише віротерпимість, а й шанобливе ставлення до творів сучасної європейської куль-

тури, відвідує бібліотеку, театр, військовий огляд та бал. Тим самим Шаміль як лідер створеної ним держави вступає в діалог з Європою, залишаючись вірним своїм релігійним та моральним цінностям, що визначає мету та характер культурних комунікацій.

Засоби комунікації створювалися людиною з найдавніших часів і продовжують розроблятися й у наш час. Крім мов та їхніх діалектів, існують засоби візуальної самоідентифікації та ідентифікації, які служать для зберігання та передачі інформації.

До одного з візуальних засобів комунікації відносяться геральдичні знаки в найширшому сенсі цього поняття – емблеми, герби, формений костюм і т. д., які відомі з найдавніших часів, коли виникла потреба не тільки самоідентифікації особистості, а й ідентифікації соціуму. Але при цьому геральдичні знаки можуть виступати не тільки як комунікативний фактор, а й безпосередньо як комунікативний об'єкт.

Як зазначає у своєму дослідженні О. Ю. Оленіна, «<...> в процесі створення єдиного інформаційно-комунікативного простору, обумовленого такими завоюваннями цивілізації, як глобальна система Internet, засоби зв'язку й пересування величезних мас людей, розвиток ЗМІ, особливу роль грає мистецтво з його універсальною мовою» (Оленіна, 2009:103).

Толерантність мистецтва виявляється, зокрема, у його здатності поєднувати досягнення у сфері культури, пошуку етноконфесійного консенсусу, гармонізації людських відносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Байбурин А. К., Топорков А. Л. У истоков этикета. Этнографические очерки. Ленинград, 1990. 165 с.
2. Басин Е.Я. Искусство и коммуникация (очерки из истории философско-эстетической мысли). Серия "Учебная литература", выпуск 6. Москва: Московский общественный научный фонд. ООО «Издательский центр научных и учебных программ», 1999. 240 с.
3. Герц І. І. Культурологічні засади вивчення танцю як форми комунікації. *Культура і сучасність*. 2018. № 1. С. 63-68.
4. Грусман М. В. Мода как феномен культуры и средство социокультурной коммуникации: автореферат дис. канд. культурологии. СПб.: Санкт-Петербургский государственный университет, 2010. 22 с.
5. Губман Б. Современная философия культуры: humanitas /сост. С.Я.Левит ; редкол.: Л.В.Скворцов и др. Москва: РОССПЭН, 2005. 535 с.
6. Доногоно-Коркмас М. Портреты Шамиля в Европе. Махачкала: Даг. кн. изд-во, 1990. 62 с.
7. Дутчак В. Бандурне мистецтво сучасності у процесах міжкультурних комунікацій. *Культурні та мистецькі студії XXI століття: науково-практичне партнерство. Матеріали міжнародного симпозіуму, присвяченого 50-річчю національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. 6 червня 2019 року*. 2019. С. 153-155.
8. Жиленко М. Н. Танец как форма коммуникации в социокультурном пространстве: дис. канд. культурологии. Москва, 2000. <https://pandia.ru/text/80/270/36961-6.php> (дата звернення 06.06.2022).
9. Иконникова С. Н. Очерки по истории культурологии. СПб.: СПб ГУП. Гуманит. ун-т профсоюзов, 1998. 313 с.
10. Кузякина Т. И. Музыка как коммуникация в современной культуре. <https://cyberlenika.ru/article/n/muzyuika-kak-kommunikatsiya-v-sovremennoy-kulture/viewer> (дата звернення 06.06.2022).
11. Лифшиц М. А. Искусство и современный мир. М. : Изобразит. искусство, 1978. 382 с.
12. Лотман Ю. М. Статті по семиотике культуры и искусства. [https://dl.booksee.org/genesis/280000/ee70dd6360bddcd047bc5a96b4b56043/_as/\[Lotman_YU.M.\]_Stati_po_semiotike_i_topologii_kult](https://dl.booksee.org/genesis/280000/ee70dd6360bddcd047bc5a96b4b56043/_as/[Lotman_YU.M.]_Stati_po_semiotike_i_topologii_kult) (BookSee.org).pdf (дата звернення 06.06.2022).

13. Метнер, Н. Муза и мода: Защита основ музыкального искусства . Париж: Таир, 1935. 154 с.
14. Микуланинець Л. М. Мистецтво як засіб культурної комунікації людства. *Вісник національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2018. № 3. С. 317-321.
15. Оленіна О. Ю. Мистецтво як фактор впливу на сучасні комунікативні практики. *Вісник ХДАДМ*. 2009. № 2. С. 96-103.
16. Петров Л. В. Массовая коммуникация и культура. Введение в историю и теорию. СПб., 1999. 211 с.
17. Силянская А. С. Музыкальная коммуникация и её особенности с точки зрения семиотики . *Философская мысль*. 2016. №8.
18. Соссюр Ф. де. Труды по языкознанию. Москва: Прогресс, 1977. 695 с.
19. Сулятицька Т. Культурні цінності та їх місце в міжкультурній комунікації. *Національна Академія Мистецтв України. Інститут культурології. Культурологічна думка*. 2011. № 3. С. 185-189.
20. Фромм Э. Душа человека. Москва : Республика, 1992. 430 с.
21. Якупов А. Н. Музыкальная коммуникация: автореферат диссертации на соискание учёной степени доктора искусствоведения: Москва: 1995. <http://cheloveknauka.cjm/muzykalnaya-kommunikatsiya#ixzz7CgnAtZtC> (дата звернення 06.06.2022).

REFERENCES

1. Baiburin A.K., Toporkov A.L. U istokov etiketa. Etnograficheskie ocherki [At the origins of etiquette. Ethnographic essays]. L. : Science. Leningrad department, 1990. p. 165. [in Russian].
2. Basin E.Y. Iskusstvo I kommunikaciya (ocherki iz istorii filosofsko-esteticheskoy mysli) [Art and communication (essays from the history of philosophical and aesthetic thought)]. M.: Moscow public scientific fund; LLC "Publishing center for scientific and educational programs", 1999. p. 240. (Series "Educational Literature", issue 6.) [in Russian].
3. Hertz I. I. Kulturologichnizasadivivchennyatancyu yak formikomunikaciyi. Kulturaisuchasnist № 1 [Culturological foundation of dancing as a form of communication. Culture and Modernity No. 1.] 2018. p.p. 63-68. [in Ukrainian].
4. Grusman M.V. Moda kak fenomen kultury I sredstvo sociokulturnoj kommunikacii. Avtoreferat dis.... kand. kulturologii [Fashion as a phenomenon of culture and a means of sociocultural communication. Synopsis dis.... Aspt. cultural studies.] St. P.: St. Petersburg State University, 2010. p. 22. [in Russian].
5. Gubman B. Sovremennaya filosofiya kultury [Modern philosophy of culture]. Humanitas / [Compiled by S.Y. Levit; Editorial board: L.V.Skvortsov and others], M. : ROSSPEN, 2005. p. 535. [in Russian].
6. Donogono-Korkmas M. Portrety Shamilya v Evrope [Portraits of Shamil in Europe]. M.: Dagestan book publishing house, 1990. p. 62. [in Russian].
7. Dutchak V. Bandurne mistectvo suchasnosti u procesah mizhkulturnih komunikacij. Kulturni ta mistecki studiyi XXI stolittya: naukovopraktichne partnerstvo. Materialy mizhnarodnogo simpoziumu, prisvyachenogo 50-richchyu nacionalnoyi akademiyi kerivnih kadrov kulturi mistectv. 6 chervnya 2019 roku [Bandura art of modernity in the processes of intercultural communications. Cultural and creative studios of the 21st century: scientific and practical partnership. Materials of the international symposium dedicated to the 50th anniversary of the National Academy of Core Personnel of Culture and the Arts. June 6, 2019]. K., 2019. pp. 153-155. [in Ukrainian]
8. Zhilenko M.N. Taneckak forma komunikacii v sociokulturnomprostranstve. Discertaciya kandidata kulturologii [Dance as a form of communication in the socio-cultural environment. Diss... Aspt. cultural studies]. – Moscow, 2000. <https://pandia.ru/text/80/270/36961-6.php>. [in Russian].
9. Ikonnikova S. N. Ocherki po istorii kulturologii [Essays on the history of cultural studies]. – St. Petersburg: St. Petersburg HUTU. Humanitarian University of Trade Unions, 1998. 313 p. [in Russian].
10. Kuzyakina T. I. Muzyka kak komunikaciya v sovremennoj kulturnoye [Music as communication in modern culture]. <https://cyberlenika.ru/article/n/muzuyka-kak-kommunikatsiya-v+sovremennoy-culture/viewer>. [in Russian].
11. Lifshits M. A. Iskusstvo i sovremennyy mir [Art and the modern world]. M.: Visual Arts, 1978. – p. 382. [in Russian].
12. Lotman Y. M. Stati po semiotike kultury i iskusstva [Articles on the semiotics of culture and art]. [https://dl.booksee.org/genesis/280000/ee70dd6360bddcd047bc5a96b4b56043/_as/\[Lotman_YU.M.\]_Stati_po_semiotike_i_topologii_kult\(BookSee.org\).pdf](https://dl.booksee.org/genesis/280000/ee70dd6360bddcd047bc5a96b4b56043/_as/[Lotman_YU.M.]_Stati_po_semiotike_i_topologii_kult(BookSee.org).pdf). [in Russian].
13. Metner, N. Muzaimoda: Zashita osnov muzykalnogo iskusstva / N. Metner [Muse and fashion: Protection of the foundations of musical art / N. Metner]. Paris: Tair, 1935. – p. 154. [in Russian].
14. Mykulanynets L. M. Mistectvo yak zasib kulturnoy i komunikaciyi lyudstva // Visnik nacionalnoyi akademiyi kerivnih kadrov kulturi i mistectv № 3 [Art as a means of cultural communication of mankind // Bulletin of the National academy of management of culture and arts № 3]. 2018. pp. 317-321. [in Ukrainian].
15. Olenina O. Y. Mistectvo yak factor vplivu na suchasni komunikativni praktiki / Visnik HDADM. № 2 [Art as a factor of influence on modern communicative practices / Bulletin of the HDADM. № 2]. 2009. pp. 96-103. [in Ukrainian].
16. Petrov L. V. Massovaya kommunikaciya i kultura. Vvedenie v istoriyu i teoriyu [Mass communication and culture. Introduction to history and theory]. St. P., 1999. p. 211. [in Russian].
17. Silinskaya A. S. Muzykalnaya kommunikaciya i eyo osobennosti s tochki zreniya semiotiki [Musical communication and its peculiarities from the point of view of semiotics] Philosophical thought. No. 8. 2016. [in Russian].
18. Saussure F. de. Trudy poyazykoznaniiyu [Works on linguistics]. – M.: Progress, 1977. p. 695. [in Russian]
19. Sulyatytska T. «Kulturni cinnosti ta yihmisce v mizhkulturnij komunikaciyi» [«Cultural values and their place in intercultural communication»] National academy of arts of Ukraine. Institute of cultural studies. K.. Cultural thought. № 3. 2011. pp. 185-189. [in Ukrainian]
20. Fromm E. Dushacheloveka [The human soul / E. Fromm].– M.: Respublika, 1992. p. 430. [in Russian]
21. Yakupov A. N. Muzykalnaya kommunikaciya. Avtoreferat dissertacii na soiskanie uchyonoy stepeni doktora iskusstvovedeniya [Musical communication. Abstract of the dissertation for the degree of Doctor of Arts]: M., 1995. <http://cheloveknauka.cjm/muzykalnaya-kommunikatsiya#ixzz7CgnAtZtC>.